

MARTIN UGALDE ORRADRE

(1921-2004)

Martin Ugalde Orradre Andoainen jaio zen 1921ean. Txikitan Errepublika, Francoren Altxamendua, herritik ihes egin beharra, erbestea ezagutu zituen, eta bigarren erbeste luzea gaztetan.

Francoren tropak Andoaingo bidean zirela, Bizkaia aldera jo zuen familia, eta Bilbo erortzean familia guztiz sakabanatu zen: Aita Kataluniako frontera joan zen, eta gero Venezuelara, anaia gaztea Sobiet Batasuneko Odesara eraman zuten, eta ama eta biak Frantziara. Hitlerren tropak Ipar Euskal Herrira iritsi zirenean itzuli zen Andoaina berriz, eta amarekin bizi izan zen 1947 arte.

Martinek hogeita bost urte dituela 1947ko urrian, ama-emeak Venezuelara doaz, familia osatzera, han bizi baitira orain (Espainiako Estatuan sartu ezin duen) aita eta Odesako anaia. Hogeita bi urtez biziko da Martin Caracasen.

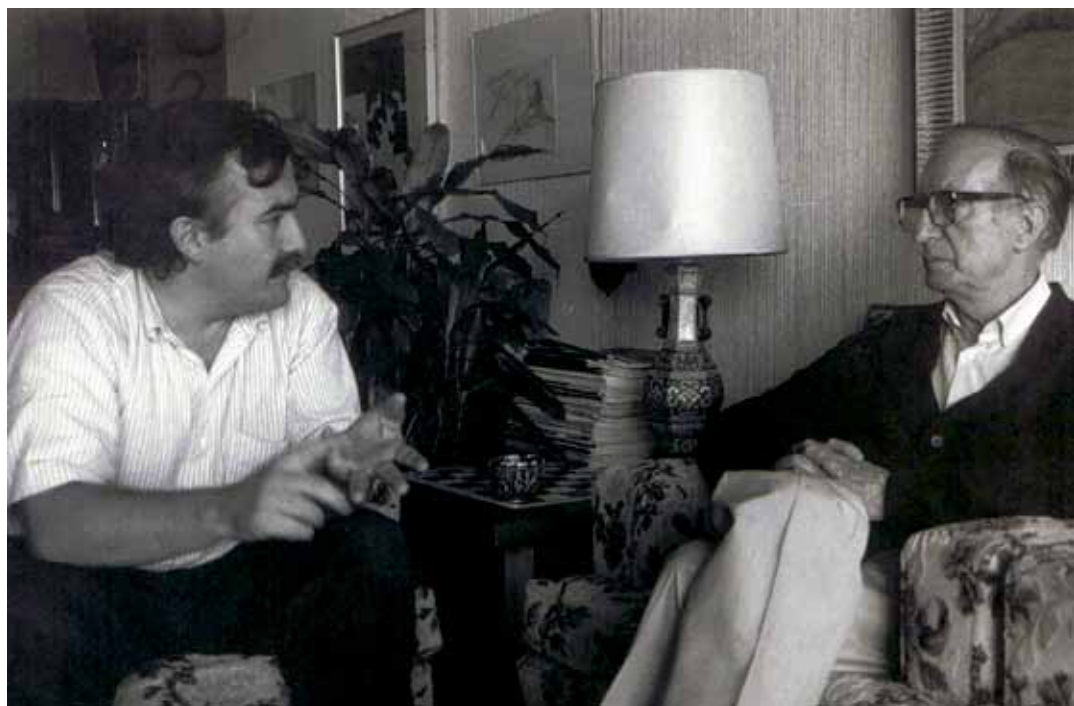
Venezuela “beste” aberria da Martinentzat, ez bigarren aberria, bere hitzetan. Ez da berdin. Guztiz integratu zen Caracasen: bertan ezkondu zen, nazionalitatea hartu zuen; kazetari eta idazle moduan punta-puntakoa bilakatu zen, Venezuelako aldizkari inportanteenen zuzendari eta erredaktoreburu izan baitzen; liburu ugari atera zituen “venezuelarreraz” eta sari garrantzitsuenak irabazi zituen. Barnean zeukan hoberena eman zion Venezuelako herriari, leialtasunez eta esker onez.

Aldi berebean, barruan zeukan hoberena eman zion, leialtasun berdinez, bere jatorrizko aberriari ere, Euskal Herriari, eta ez hogeita bi urtez bakarrik, bizitza osoan baizik. Venezuelan bizi izan zen urteetan gauza asko egin zituen, maitasuna frogekin erakusteko: Caracasko Euskal Etxean buru-belarri dabil buruzagitzan urte askotan, bertako Eusko Gaztedi antolatzen du, EAJn eta ELAn izena ematen du, euskal politikan murgildua dago erbesteko gobernuarekin Hego Ameriketarako zubi-lanak eginez. Eta Venezuelan eta Venezuelatik euskaraz idazten du. *Zeruko Argiara* artikuluak bidaltzen ditu, eta bere umeez euskaraz irakur zezaten hiru liburu idatzi zituen etxean ikasitako euskaraz. Euskal erbestek Venezuelen tradizio luzea izan arren, berea da han idatziriko lehen euskal liburua.

Martin Ugaldek venezuelarrei “venezuelarreraz” (ber bertako hizkeran, alegia) idatzi die, eta euskaldunei euskaraz. Euskaldunez gaztelaniaz aritu izan denean, informatzaile edo kazetari gisa jardun du, pedagogia lana egin nahi izan du, inoiz herriaren defentsa egin.

Martin Ugalde 1969an Euskal Herrira itzultzen da. Ez da garai bateko indiano bezala etorri, integratzera eta herriaren alde jokatzera baizik.

Emaztea eta hiru seme-alabekin bueltatzen da, bere gurasoak eta anaia bakarra han utzita. Han utzita, baita ere, bizitza eroso, estatus sozial in-

Martin Ugalde, Joxemi Zumalaberekin

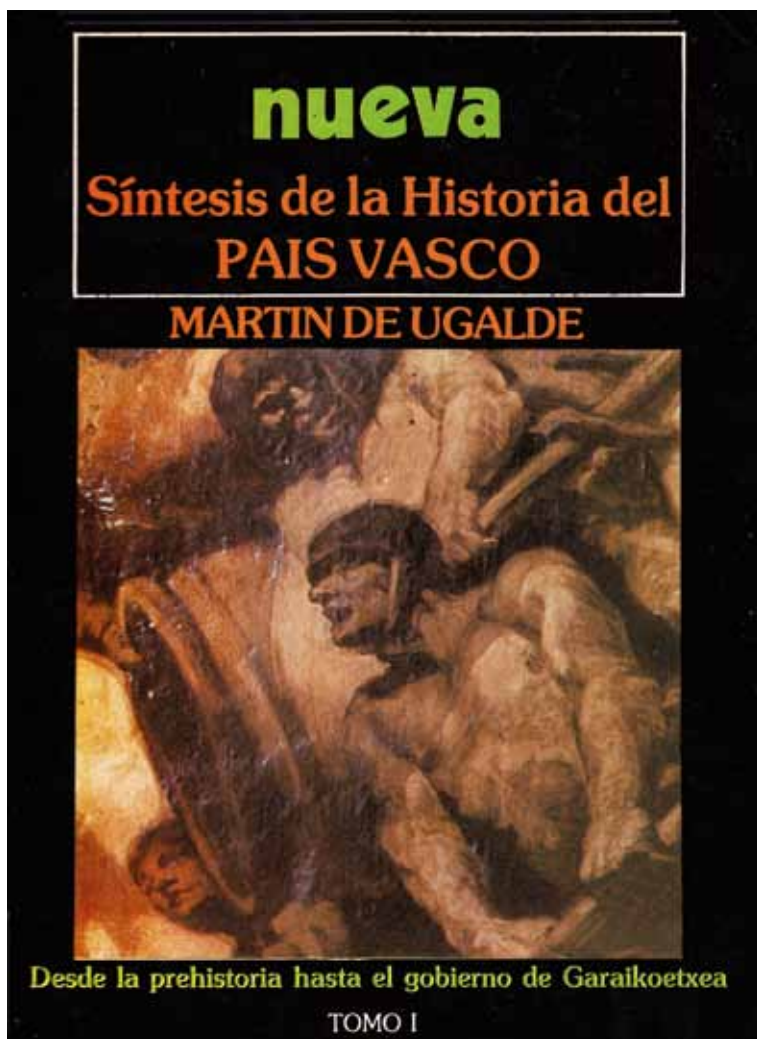
bidiagarria, karrera profesional arrakastatsua. “El Dorado” atzean utzi zuela esan zuen bere lagun erbesteratua zen Pelay Orozkok. Berrogeita zortzi urte ditu Martinek Euskal Herrira itzultzen denean, profesionalki hobereanean dago.

Eta hala ere, etorri dator. Zergatik? Euskal Herriarekiko konpromisoagatik, hitz batean esanda. Bere umeak gazte direlarik etorri nahi du, hemen hazi eta hezi daitezen; Agirre lehendakari hilberriaren ildo jarraitu nahi du, euskaraz idazteari ekin nahi dio.

Aurkitzen duen Euskal Herria ez da, seguruenera, hainbat aldiz amestuzuen paradisu idiliko hura. Franco bizi da, abertzaletasunaren familiak konfrontazio etengabe daude, euskalgintza zatituta dago, berak ez du bizi ahal izateko moduko lanbiderik. Baina etorri izanaz Martin ez da sekula santan damutu.

Bere herriraino ekarri zuen Euskal Herriarekiko konpromisoak eraman zuen, hemen ere, politikan sartzerara. Ajuriagerrarekin EAJ klandestinoan eta Eusko Jaurlaritzan Kontseilari gisa jardutea erabaki zuen, nahiz eta Estatuan sartu ahal izateko politikan ez aritzearen hitza eman zien agintari frankistei. Larrutik ordaindu zuen politikan aritzea, 1973an Hego Euskal Herritik bota egingo baitute. Franco hil arte Iparraldean bizi izan da.

Hogeita bi urte eta gero itzuli zenean, Euskal Herri desinformatu bat aurkitu zuen, eta euskal kulturaz eta euskal historiaz idaztera jo zuen: pedagogia lana egite aldera, zentsuraren hatzaparretatik ezin libratu. Euskal jendea informatzeko eta kontzientzia sortzeko idatzi zituen gaz-

Besteak beste, Euskal Herriaren historiaren inguruko dibulgazio lana egin zuen Martin Ugaldek. Espainiako argitaletxeen eskariz idatzi zuen *Síntesis de la historia del País Vasco*

telaniaz historiak, abertzale handien lan bilketak osatu, eta sortzaileei elkarriketak egin. Sona handiko lagunak elkarriketa zituen, hala nola, Koldo Mitxelena, Joxemiel Barandiaran, Ramon de la Sota, Isidoro Fagoaga, Eduardo Txillida, Agustin Ibarrola, eta beste; Sabino Arana Goiri, Jose Antonio Agirre edo Jesus Maria Leizaola, Aitzol eta beste batzuen lanak bildu zituen; eta Espainiako argitaletxeen eskariz *Síntesis de la Historia del País Vasco*, edo *Historia de Euskadi* arrakastatsuak idatzi zituen.

Etorri eta berehala hurbildu zen euskararen unibertsora: *Zeruko Argiako* ekipoan integratu zen, Euskaltzaindiko lanetan esku hartu zuen, *Euskararen Liburu Zurian*, esaterako. Bere adinkide eta alderdikide gehienek ez bezala, Martinek euskara batuaren alde egin zuen. Atsekabe ugari eta haserre franko ekarri zizkion hautu horrek. 1993an Ohorezko Euskaltzain egiteak goxatuko ahal zuen zertxobait!

Azpirarratzekoa da ez bakarrik bere inguru politikoaren aurka euskara batuaren apustua egin izana, baita Franco hiltzean kulturako proiektu berrietan nola sartu zen ere.

Deia egunkariaren baitan 1977an euskarazko kazeta bat egiteko konpromisoa hartu zuen. Jendea bildu zuen eta egitasmoa martxan jarri. Urte gutxitara, ordea, bertan behera utzi zuen, hasierako helburuak ez bide zirelako betetzen ahal, euskarak ez zuelako aski duintasun.

Kazetaritzaren munduan egin zuen apusturik handiena *Euskaldunon Egunkaria* izan zen: 1989an Egunkaria Sortzen elkarteko kide da, eta 1990ean egunkaria sortzen delarik, bera da Administrazio Kontseiluko Lehendakaria hamar urtez, eta geroztik Ohorezko Lehendakaria. Euskarazko egunkaria izaki, proiektu horrek barrutik bete zuen Martin. Mende berriaren hasieran gertatu zen demokraziaren ilunaldian, espainiar aginteak *Euskaldunon Egunkaria* itxi egin zuen eta buruzagitza atxilotu, torturatu eta epaitu. Martin ordurako oso gaixo zegoen, baina ez zuten errespetatu, inputatu egin zuten, kontuak blokeatu. Egoera horretantxe hil zen Martin, herriaren eta euskararen alde bizitza eman ondoren.

Herriarekiko konpromisoak bizi zuen Martin.

Politikan jardutean, nahiz eta alderdiko lanetan ibili, Martin ez da izan sekula alderdi gizona, herri gizona baizik. Abertzaleen batasuna zen bere helburu kutunetako bat. Abertzaleen arteko zatiketak asko mintzen zuen.

Eboluzio bikoitza izan du Martinek 1980ko hamarkadan hasita: politikatik kulturara eboluzionatzen du, eta erdaratik euskarara. Politika klandestinitatetik egun argira ateratzen denean, Martinek utzi egiten du, eta kulturari ematen dio bere hoberena, bai idazle bezala eta bai kazetari bezala. Eusko Jaurlaritza autonomikoa sortu zelarik, lanposturik eskaini zioten, baina uko egin zuen, salbu eta 1982an Kultura Saileko Euskarazko Arazoetarako zuzendari izateari. Hain zuzen ere, euskara tartean zegoelako.

Ehunka artikulua eta dozenaka liburu idatzi ditu guztira, gehienak erdaraz. Baina ez azken aldian: 1990eko hamarkadan batez ere ia guztia euskaraz idatzi zuen. Idazle gisa ekoitzi zituen azken obra guzti-guztiak euskaraz idatziak dira, bere hizkuntzan, eskola gabe eta kostata berreskuratu zuen hizkuntzan, euskararen. Erdaraz hasi zen idazten, eta euskaraz bukatu.

Martin Ugaldek egin duen bidearen filosofia luze eta zabal azaldua utzi du berak. Nago berak hainbeste miresten zuen Xalbador bertsolariak egoki laburbiltzen dituela Martinen bi amodioak: "Herria da gorputza, hizkuntza bihotza":

"Izaite bat ez daike hezur hutsez osa / herria da gorputza, hizkuntza bihotza / bertzetik berexitean bitarik bakotxa, / izaite horrendako segurra hil hotza".

Martin Ugalderen obra aberatsa da, erraldoia: ehunka eta ehunka artikulua idatzi ditu, dozenaka liburu; hainbat aldizkari eta egunkariaren buru izan da, idazle polifazetikoa (ipuinlari, nobelagile, saiolari, elkarrizketa-tzaile, biografo). Hori guztia eta gehiago da Martin, askoz gehiago: emaitza materialaren gaintetik, Martinen ibilbidea dago, Martinen leialtasuna eta konpromisoa herriari eta euskarari, euskarari batez ere.

Joan Mari Torrealdai

